

TARİHSEL BAKIŞ AÇISIYLA RUSLARIN İSTANBUL ALGISI

Dr. İrina SVİSTUNOVA

Fotoğraf: Sergey Koritskiy

Ankara

Nisan-2016

EURASIAN HOUSE, insanlık tarihinin kadim kültür ve medeniyetlerine ev sahipliği yapmış olan Avrasya coğrafyasında toplumlararası etkileşimin, duyarlılığın ve dayanışmanın artırılmasını temel hedef edinmiş, Türkiye merkezli entelektüel bir sivil toplum kuruluşudur.

EURASIAN HOUSE, kadim kültür ve medeniyetlerin temsilcisi olan Avrasyalı toplumların edebiyat, dil bilim, sanat, şehir mimarisi, arkeoloji, felsefe, tarih, siyaset bilimi ve iktisat alanındaki entelektüel birikimlerinin daha derinlemesine incelenmesi ve tanınması amacıyla kendi coğrafyasındaki ülkeler üzerine / arasında sivil faaliyetler gösterir. Bu kapsamda ilgili ülkelerin üniversiteleri, sivil toplum kuruluşları, resmi kültür merkezleri ya da kültür ataşelikleri ile kurumsal; alanının önde gelen entelektüelleriyle de bireysel düzeyde işbirliği yaparak çeşitli etkinlikler düzenler.

EURASIAN HOUSE, Avrasya bölgesinde yer alan her bir ülkenin köklü geçmişine, gelişmişlik düzeyine, öz kültürüne ve içişlerine tam bir saygı içerisinde yaklaşarak kültürel düzeyde karşılıklı tanıma, anlama ve etkileşim kurma sürecini perçinlemeyi amaçlar.

EURASIAN HOUSE, sadece Avrasya ülkelerini kapsayan ve Avrasya coğrafyasında işbirliğinin gelişmesini hedefleyen bir sivil toplum kuruluşudur.

EURASIAN HOUSE, gerek Türkiye'deki, gerekse bölgedeki hiçbir siyasi düşünceyi ya da grubu temsil etmez; coğrafi anlamda Avrasya menşeli olan her türlü düşünce ve gruba eşit yakınlıkta durur.

<http://www.EurasianHouse.net/>

<https://www.facebook.com/eurasianhouse>

<http://tr.linkedin.com/in/eurasianhouse>

<https://twitter.com/EurasianHouse>

EURASIAN HOUSE çalışma konsepti çerçevesinde araştırma bölgeleri ve alanlarıyla ilintili olan, evrensel insan haklarına aykırı bir içerik taşımayan her türlü yorum, makale, araştırma yazısı, rapor ve kitap çalışmasına açık bir yayın politikasına sahiptir. Dolayısıyla temelini ifade ve düşünce özgürlüğünden alan bu yayın anlayışı, yayınlanan çalışmalarda yorum ve değerlendirmelerin tamamen yazara ait olduğu, **EURASIAN HOUSE**'un kurumsal görüşlerini yansıtmadığı gerçeğini inkâr etmez.

İRİNA SVİSTUNOVA KİMDİR?

Rusya Dışişleri Bakanlığına bağlı Moskova Devlet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü (MGIMO) mezunudur. Uluslararası İlişkiler Fakültesinde Türkoloji alanında bilimsel araştırmalar yapmış; MGIMO'da "Türk Dış Politikasına Irak Faktörünün Etkisi (1990-2007)" konulu tezini savunarak, 2008 yılında doktor unvanını almıştır. İngilizce ve Türkçe dillerini bilen Dr. İrina Svistunova hâlihazırda Rusya Devlet Başkanlığı'na bağlı Rusya Stratejik Araştırmalar Kurumu'nun (RİSİ) Asya ve Ortadoğu Merkezi'nde çalışmaktadır. Araştırmalarının ana alanlarını Rusya-Türkiye ilişkileri, Türk dış politikası, Ortadoğu'da uluslararası ilişkiler oluşturmaktadır.

Dr. Svistunova'nın bugüne kadar çok sayıda bilimsel çalışması yayınlanmış, aynı zamanda ulusal ve uluslararası faaliyetlere katılmıştır. Rusya'da yayınlanan başlıca çalışmaları; "Türk Dış Politikasına Irak Faktörünün Etkisi (1990-2008)", "Türkçe Metin Okuma Rehberi" (2015), "İstanbul'dan Kapadokya'ya Türkiye Şehirlerinin Hristiyan Sırları" (2016). Bunun yanısıra farklı Rus düşünce kuruluşlarının hazırladığı Türkiye ve Ortadoğu konusundaki kitaplarda da katkıları vardır. Benzer şekilde yazarın Türkçe yayınlanan çalışmaları da bulunmaktadır. Bunlar arasında Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) tarafından yayınlanan iki rapor bulunmaktadır: "Rusya Federasyonu'nun Bakışı: Irak Faktörünün Türkiye'nin Ortadoğu Politikasına Etkisi (1990-2008)" ve "XXI. Yüzyılda Rusya ve Türkiye'nin İran Politikaları" (2011).

SUNUŞ

Tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış, köklü bir geçmişin tüm izdüşümleri göz kamaştırır gözlemli doğal güzelliğiyle iç içe geçmiş, kelimenin tam anlamıyla destansı bir şehirdir İstanbul...

Benliği saran "büyük aşktan" beslenen, devimsel, cesur ve asil bir ruhtur o...

Sahip olduğu derin tarihsel ve kültürel birikimi, sadece şanlı geçmişi anımsama ve özlemle yad etme işlevi görmez, aynı zamanda her daim geleceğe dair özgün ve evrensel düşüncenin kapısını aralar berrak zihinlere...

Nitekim Sultan II. Mehmed'i "Fatih" yapan, Osmanlı Devleti'nin çok uluslu ve dinli küresel bir barış imparatorluğuna dönüşmesine salık veren devinin kaynağıdır bu evrensel ruh...

İstanbul'un ruhu o kadar etkilidir ki bir taraftan Balkan ve Doğu Avrupa'daki topluluklara ilham kaynağı olurken, diğer taraftan Asya'nın bozkırlarından gelen bir milleti, Fatih'in şahsında temsil olan tutkulu bir aşkla kendine adım adım çekmiştir. Bu ruh, millet olarak en az bizim kadar, Doğu Slavlarını da beslemiş ve kendine bağlamıştır. Kiev Beyliği'yle birlikte dini, kültürel, felsefik ve siyasal açıdan giderek Karadeniz'in kuzeyine yayılan "İstanbul ruhu", zamanla Rus milletinin düşünsel ve medeniyetsel kodlarına derinden işleyecek bir etkiye ulaşmıştır.

Aslında hem ortak Bizans mirası, hem de Asyatik kökenli Moğol-Türk etkisi tarihsel süreçte Ruslar ve Türkleri pek çok yönden birbirine benzer kılsa da iki millete özgü bu özellik, tarihsel rekabetin getirdiği karşılıklı olumsuz algının gölgesinde kalmaktan kurtulamamıştır. Artık 21. yüzyılın ruhu insanoğluna, geçmişin karanlık sayfalarından başını kaldırmayı ve ortak geleceğin inşasına samimi bir yapıcılıkla odaklanmayı öğütlemektedir. Rus ve Türk milleti arasında sağlam temeller üzerine bir dostluk kurulamazsa, tüm dünyanın ihtiyacı olan ortak gelecek inşası da pek gerçekçi olmaz. Karşılıklı tanıma ve olumlu algı oluşturmayı gerektiren bu süreçte en büyük iş ve sorumluluk ise entelektüellere düşmektedir. İşte Rus Türkolog Sayın Dr. İrina Svistunova tarafından kaleme alınan bu değerli çalışma, bizim açımızdan Rus milletinde tarihsel süreçte oluşan İstanbul algısını "içeriden bir gözle" anlamak bakımından iyi bir fırsat sunmaktadır.

Ferit TEMUR (Rusyolog)

TARİHSEL BAKIŞ AÇISIYLA RUSLARIN İSTANBUL ALGISI

Ruslar tarafından "Çargrad" (Çar şehri) denilen İstanbul (Konstantinopolis) asırlar boyunca farklı ülke ve milletlerden seyyah, tüccar, asker, siyasetçi, tarihçi, ressam, mimar, yazar ve mukaddes yerleri ziyaret eden kişilerin dikkatini çekmiştir. Boğaziçi'nin kıyılarında yayılan bu eski şehrin hayali Rus kültürü için kutsal bir önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti kurulmadan yüzyıllar önce Konstantinopolis, hem dönemin önemli bir ülkesi olan Bizans İmparatorluğu'nun başkenti, hem de devlet yapısı ve toplumsal hayat modeli olarak Rus kültürüne etkilemiştir. Nitekim asırlar boyunca Rus-Türk ilişkilerinde İstanbul'un rolü, önemli ölçüde Bizans döneminde oluşan bu algı temelinde kendini bulmuştur.

Rusların gözünde Konstantin'in şehrinin özel bir yere sahip olması, 9-10. yüzyıllarda belirmeye başlamıştır. İlk Rus devleti (Kiev Knezliği) için Konstantinopolis, ticari açıdan önemli olan ve zaman zaman askeri seferlerin hedefi haline gelen müreffeh bir şehir anlamı taşımıştır.

866 yılında¹ Askold ve Dir adlı Kiev prensleri savaş hazırlıkları yapıp Konstantin'in şehrine yaklaşır. Ama Bizanslılar dua ederek şehirde bulunan Meryem Ana'nın elbisesinin bir ucunu Boğaziçi'nin sularına batırınca birdenbire patlak veren fırtına Rusların gemilerini ağır hasara uğratarak dağıtır. Canlarını zoruna kurtaran Askold ve Dir, Hıristiyan Meryem Ana'nın yardımıyla şehrin mucize eseri olarak düşman gemilerinden kurtulmasına şahit olunca, Bizanslı Devleti ile barış yapmış ve Bizanslıların dinini kabul etmişlerdir.

10. yüzyılın başında Oleg adlı Kiev Prensi dev ordusuyla Konstantin'in şehrine gelmiştir. Ancak Bizanslıların Haliç'i zincirle kapatması üzerine Bilge Prens Oleg gemilerine tekerlek yaptırıp karadan Haliç'e geçerek şehre yaklaşmayı başarır. Bizans'ın barış istemesi üzerine Rus-Bizans ilişkilerindeki ilk ticari anlaşmayı imzalayan Prens Oleg, zaferini göstermek için şehrin Altın kapısına kalkanını asar. Rus milleti arasında nesilden nesle aktarılan bu kalkan hikâyesi, Rus askerlerin ününü simgelemiştir.

10. yüzyıldan itibaren Rusların algısında Konstantin şehri giderek kutsal bir anlam kazanmaya başlamıştır. Bu sürecin temelleri Ortodoks kilisesinin ilk Rus Azizisi olan Kiev Prensesi Olga zamanında atılmıştır. Kocası Prens İgor vefat ettikten sonra Prenses Olga, oğlu çocukken 10. yüzyılın ortalarında birkaç yıl Kiev Knezliğini idare etmiştir. Sonra tahtını oğluna teslim edip, Hıristiyan dinini kabul ederek Rum Patriği tarafından vaftiz edilmek amacıyla Konstantin'in şehrine gitmiştir. Böylece Konstantinopolis ile Kiev Knezliği arasında manevi bağlar kurulmuştur.

Olga'nın torunu Prens Vladimir döneminde bu bağlar güçlenmiştir. Kiev Rusya'sında din seçme konusu gündeme geldiğinde Prens Vladimir, farklı dinleri incelemek ve diğer milletlerin neye ve nasıl inandığını öğrenmek amacıyla özel bir heyeti yabancı memleketlere gönderir. Rus heyeti, Konstantin'in şehrindeki Aya Sofya Kilisesinde düzenlenen görkemli ve heybetli Ortodoks ayini görünce çok etkilenir ve ülkelerine geri döndüklerinde Prens Vladimir'e buradaki ayinden bahsederken "ayin sırasında dünyada mı yoksa gökte mi olduklarını anlayamadıklarını, dünyada

¹Bazı vakayinameler 860 yılını, bu olayın tarihi olarak işaret etmektedir.

bu kadar güzel bir yerin olamayacağını” söylerler.² Bu bakımdan diyebiliriz ki, Rusya’nın Hıristiyanlığı kabul etmesinde Aya Sofya’nın da önemli bir rolü vardır.

988’de bütün Kiev Knezliğinin vaftiz edilmesi ve Prens Vladimir’in Bizanslı Prenses Anna ile evlenmesini takiben Konstantinopolis; Rusya için sadece dinî bilgilerin değil, aynı zamanda mimari, resim, bilim, edebiyat gibi alanlarda da ilham kaynağı ve hayat tarzı modeli haline gelmiştir. Konstantinopolis hayali, mucizelerle dolu denizaşırı bir memleket olarak Rus halk masallarında sıkça kullanılmıştır. Hatta 19. yüzyılda meşhur Rus şairi Puşkin tarafından kaleme alınan masalsı şiirinde masalları anlatan Bilge Kedi, gece gündüz deniz kıyısındaki yeşil meşeyi çeviren altın zincirde gezer.

11. yüzyılda Konstantinopolis’teki Aya Sofya Kilisesi taklit edilerek, hem Kiev Knezliğinin başkenti Kiev’de, hem de Novgorod ve Polotsk şehirlerinde Aya Sofya kiliseleri inşa edilmiştir. Büyük Rus Prensları da, Konstantinopolis’in Altın kapısını örnek alıp başkentlerinin ana kapısına aynı ismi vermişlerdir. Bu bağlamda önce Kiev şehrindeki Altın kapı yapılmıştır. 12. yüzyılın sonunda Rus devletinin başkenti Vladimir şehrine taşınınca, orada da Altın bir kapı inşa edilmiştir.

14. yüzyılda Rusya’nın başkenti olan Moskova’nın topografyasında Konstantin’in şehrinin izleri görülmektedir; örneğin Moskova şehri yedi tepe üzerine kurulmuş, şehrin kalbi olan Kremlin kalesinin surlarının şekli de Konstantinopolis surlarına benzetilmiştir. 14. yüzyılda Rus Ortodokslarının başı Metropolit Aleksiy, Konstantinopolis yolundayken Boğaziçi’nde şiddetli bir fırtınaya yakalanır. Gemisi Haliç’e girer girmez fırtınadan kurtulur. Bu olayı hatırlatmak için Metropolit Aleksiy, Moskova’daki Yauza nehrinin koluna “Küçük Haliç” adını vermiştir. Daha sonra, Moskova’nın bazı sokaklarına ve rıhtımına da Haliç ve Boğaziçi isimleri verilmiştir.³ Rusya başkentinin bu rıhtımı ve sokakları halâ Haliç adını taşımaktadır.

1453 yılında Konstantin’in şehrinin Türkler tarafından fethedilmesi üzerine Moskova Büyük Prensi III. İvan’ın son Bizans İmparatorunun yeğeni Sofya Paleolog ile evlenmesiyle birlikte Moskova, Bizansın manevi mirasçısı da olmuştur. Böylelikle Ortodoksluk, devlet ile dinî iktidarların dengesi, dünya hükümdarlığı, Avrasyacı düşünce tarzı gibi Rus kültürünün temel motifleri asırlar boyunca “Konstantinopolis” hayaliyle ilintili bir hale gelmiştir. 16. yüzyılın başında ortaya çıkan “Moskova – Üçüncü Roma” ideolojisi, “İkinci Roma” olarak kabul edilen Konstantinopolis’in dinî alandaki yerini Moskova’nın almasını öngörüyordu. “Roma” anlayışı Ortodoks dünyasının merkezini simgeliyordu. Rusya bu suretle, dünyanın en büyük Ortodoks ülkesi haline gelip, Ortodoks dine mensup diğer küçük halkları koruma görevini kendisinin manevi bir borcu olarak değerlendirmeye başlamıştır. Konstantinopolis, Osmanlı Devleti’nin başkenti İstanbul’a dönüştüğü zaman, Rusya’nın bu şehirle kökleri kültürel–dinsel yakınlığa ve akrabalığa dayanan derin tarihi bağları söz konusuydu.

Osmanlı döneminde İstanbul Rusların gözünde kutsal önemini korumayı sürdürmüş, ayrıca Rus ve Türk medeniyetlerinin karşılaşma ve kesişme yeri konumuna yükselmiştir.

15. yüzyılın sonunda Rus-Osmanlı diplomatik ilişkilerinin kurulmasını takiben, Osmanlı Devleti ile dostluk ve kardeşlik bağlarının sağlanmasını amaçlayan Rusya’nın diplomatik heyetleri, düzenli olarak İstanbul’a gelmeye başlamıştır. Ana konusu ikili ticari şartlar ve sınır sorunları olan bu temaslar, Ruslar ile Türklerin birbirlerini tanıma fırsatını da yaratıyordu.

²Muravyev A.N. *Jitiya svyatih Rossiyskoy tserkvi*, Moskva–2005, s. 62.

³Petrinin Yu.Yu. *Prizrak Tsargrada*, Moskva–2006, s. 10-11.

Rus elçiler, Osmanlı Sultana, sadrazamına ve vezirlerine Rusya Çarı'ndan gönderilen hediyeler arasında kakım ve samur getiriyorlardı. Kuzey Rusya'da avlanan bu hayvanların kürkü İstanbul'da rağbet gördüğü için bir zamanlar Rus elçilerin maaşı bile samurlardan ibaretti.⁴ Zira elçiler bu samurları kolayca satarak geçinebiliyordu. Rus-Türk ilişkileri açısından bu durumun faydası vardı. Zira Rus diplomatik heyetleri ticaretle uğraşarak İstanbul'daki hayatı daha yakından tanıma fırsatı yakalıyordu. Aynı zamanda Rus geleneklerini yansıtan samurlu giyim tarzı da İstanbul'da yayılıyordu.

Bazı Rus elçiler İstanbul'da zor günler de geçirmiştir. Rusya ile Türkiye arasında anlaşmazlıklar, hatta savaşlar çıktığı zaman, elçilerin Yedikule'ye kapatıldığı da olmuştur. Meselâ Rusya'nın ilk daimi elçisi Pyotr Tolstoy, 18. yüzyılda İstanbul'da hizmet ettiği 12 sene zarfında iki defa Yedikule hapisanesinde yatmıştır. Rusya İmparatoru I. Petro'nun Prut seferi sırasında (1710-1711) Büyükelçi Tolstoy, 1,5 yıl Yedikule'de hapsedilmiştir.

Rusya için Konstantinopolis hayalinin üzüntü ve acı verici bir başka boyutu da vardı. Rusya'nın bu acısı İstanbul'daki esir pazarıydı. Daha Bizans döneminde bu pazarda Slavlar satılıyordu. Osmanlı döneminde ise, çoğu barış zamanında Kırım Tatarları tarafından evlerinden, tarlalarından kaçırılan Güney Rusya halkına mensup Slavlar, İstanbul esir pazarına getiriliyordu. 1646 yılında İstanbul'a gelen Rus elçileri Stepan Telepnev ve Alferiy Kuzovlev, Kırım Hanı ve Azov şehrinin Paşası tarafından birkaç bin Rus'un kaçırılmasını Padişah İbrahim'e şikâyet etmiştir. Şikâyet cevapsız kalırken elçilerin gözü önünde Rus insanlar zincire vurulup esir pazarına gönderilmiştir.⁵

18. yüzyılda İstanbul'u ziyaret eden Rus seyyahlar, Rus esirleriyle dolu gemilerin hemen hemen her gün İstanbul limanına girdiğini anlatırlar.⁶ Osmanlı kadırgalarında kürekçilerin büyük kısmını Rus esirleri teşkil ediyordu. Bu durum, Rus-Türk ilişkilerini olumsuz şekilde etkileyince Güney Rusya halkına yönelik Kırım devletinin tehdidine karşı Rusya hükümetinin önlem alması gerektiğini gösteriyordu.

Esirlikte ıstırap çeken akrabalarına, dostlarına veya sadece soydaşlarına yardım etmek amacıyla 16.-17. yüzyılda bütün Rus halkı "esir parası" denilen özel bir vergi ödüyordu. Rusya hükümeti, İstanbul'a gönderilen Rus elçilik heyetlerine Rusları esirlikten kurtarıp evine döndürmek için para veriyordu. Böylece bazı Ruslar için İstanbul, esirlikten sonra özgürlüğe kavuşma yeri olmuştur.

16. yüzyıldan itibaren Rusya, Osmanlı Devleti'ne himayesinde yaşayan Ortodoks milletlerin kiliselerine para yardımında bulunmaya başlamıştır. Bu yardım İstanbul'daki Rus elçiler vasıtasıyla gerçekleştiriliyordu.

18. yüzyılda Doğu'da Ortodoksluğa maddi destek verilmesi düzenli şekilde uygulanmaya başlamıştır. Nitekim 1735 yılında Osmanlı topraklarında bulunup, para yardımı yapılması gereken 53 tane Ortodoks manastır ve kiliseyi içeren bir liste Rusya hükümeti tarafından hazırlanmıştı. Tanınmış bir Rus seyyah Muravyev'in "Yunanistan'da ve Filistin'de Rusya'dan maddi yardım görmemiş bir manastır kalmamış gibidir" diye yazmıştır.⁷

Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerinin temsilcileri sözü edilen yardımı almak için İstanbul'a

⁴Komandorova N.İ. *Russkiy Stambul*, Moskva–2009, s. 140-142

⁵*Rossiyskiye sooteçestvenniki v Turtsii: istoriya i sovremennost*, Stambul–2008, s. 22.

⁶*Rossiyskiye sooteçestvenniki v Turtsii: istoriya i sovremennost*, s. 40.

⁷Kudryavtseva E.P. *Russkiye na Bosfore*. Moskva–2010, s. 290-310.

gelip Rusya Büyükelçiliği'ne başvuruyordu. Yardımın Rusya'nın İstanbul Büyükelçiliği aracılığıyla dağıtılması, İstanbul'u Rusya'nın Doğu politikasının manevi boyutunun aracı haline getirmiştir. Bunun dışında Rusya, Fener Rum Patrikhanesine de maddi destek sağlayıp manevi etkisini genişletiyordu.

Daha Bizans döneminde Ruslar, Konstantin'in şehrinin mukaddes yerlerini ziyaret etmeye başlamıştır. Bunlar arasında Rusya'nın Hıristiyanlığı kabul etmesinde önemli bir rolü olan Aya Sofya Kilisesi'nin yeri kutsallık açısından bambaşkadır. Aya Sofya'yı görenler, ömrünün sonuna kadar bu olayı hatırlayıp anlatıyordu. Osmanlı döneminde de Rusya ile Türkiye arasında zaman zaman ortaya çıkan anlaşmazlıklara rağmen Rusların İstanbul ziyaretleri devam etmiştir.

Tarihi ve dini nedenlerden dolayı Konstantin'in şehrine özel saygı duyan Ruslar, İstanbul'dan başka Osmanlı İmparatorluğu sınırlarında yer alan Anadolu, Yunanistan, Suriye, Lübnan, Filistin, Mısır ve Kıbrıs'taki Hıristiyanlığa ait kutsal yerleri de ziyaret ediyorlar; bazıları ise Rusya'ya dönünce seyahatname yayınlıyordu. İstanbul'u mercek altına alan, üstelik kutsal yerlerinden başka şehrin gündelik hayatını da ayrıntılı olarak tarif eden bu seyahatnameler, Rusya'da daima ilgi yaratıp memnuniyetle okunuyor ve dinleniyordu. Böylece İstanbul'u anlatan seyahatnameler, Ruslar için Osmanlı kültürü hakkında önemli bir bilgi kaynağını oluşturmuştur.

İstanbul'un eşsiz manzaralarının büyüleyici kuvvetine kapılan bazı Ruslar seyahatnamelerinde İstanbul'u şairane bir şekilde betimlemişlerdir. Gözlere dünyanın en muhteşem ve zarif manzarasını sunan İstanbul'un bütün Doğu'nun harika başkenti olduğu işlenmiştir. İstanbul'u görmeyen bir insan, ne kadar hikâye dinlerse dinlesin, ne kadar bu şehri göz önüne getirmeye çalışırsa çalışsın, şehri hayalinde canlandıramaz. İstanbul'u görenler bile büyümlü görkemliliğini ne kaleme alabilir, ne de resmini yapabilirler. Uçsuz bucaksız başkent in yedi tepesindeki sayısız minare ve kuleler arasında Aya Sofya'nın muazzam kubbesinin gök kalkanı gibi yükselerek şehri koruduğu anlatılmıştır.⁸

Rus kültürünün altın çağı sayılan 19. yüzyılda tanınmış Rus ressamlar İstanbul'un tablolarını yapmışlardır. Bu ressamların en ünlüleri Karl Briullov ve İvan Ayzovski'dir.

Uluslararası şöhret kazanan ilk Rus ressam Karl Briullov, 1835-1836 yıllarında İstanbul'u ziyaret etmiştir. Portre ve tarihsel resim çizen Briullov, Rusya Büyükelçiliği mensuplarının portrelerinin yanısıra İstanbul'un hayatını gösteren tablolar yapmıştır. Briullov'un meşhur tablolarından "Bir Türk Kızı", "İstanbul'un Limanı", "İstanbul Civarında Tatlı Sular", "İstanbul'un Çarşısı", "Üsküdar'da Türk Mezarlığı" adlı eserleri, Rus müzelerinde bulunmaktadır.

Eserlerinin çoğunun ana konusu deniz manzaraları olan İvan Ayzovski, 1845-1890 yılları arasında İstanbul'a dört kez ziyaret ederek Sultan Abdülaziz için tablolar yapmıştır. Ayzovski'nin 30 kadar tablosu, İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı, Deniz Müzesi, Askeri Müze, Beylerbey Sarayı, Fener Rum Patrikhanesi ve Kumkapı Ermeni Patrikhanesi'nde bulunmaktadır.

19. yüzyılda Rus-Türk diyaloguna olumlu katkı sağlayan Rus İmparator ailesi üyelerinin İstanbul'a ziyaretleri de söz konusudur.

1859 yılında Rusya İmparatoru II. Aleksander'in kardeşi ve önde gelen devlet adamı Büyük Prens Konstantin, eşi ve oğluyla birlikte mukaddes yerleri ziyarete giderken Osmanlı Sultanı I. Abdülmecid'in misafiri olmuştur. Emirgan Sarayı'nda kalan Büyük Prens ve ailesi, son derece hüsnu kabul görmüştür. Sultan I. Abdülmecid, Rusya'dan gelen böylesine üst düzey misafirlerini

⁸Muravyev A.N. *Puteşestviye ko svyatim mestam v 1830 godu*, Moskva–2006, s. 71-72.

memnun etmek amacıyla, Büyük Prens Konstantin'in eşi Büyük Prenses Aleksandra'yı Harem'deki öğle yemeğine davet etmiştir. Rusya'da yayınlanan mektuplarında Büyük Prenses Aleksandra, İstanbul izlenimlerini, Padişahın yüksek nezaketini ve konukseverliğini anlatmıştır.⁹ Harem'de Sultan'ın ailesini ziyaret eden tek Rus olan Büyük Prenses tören elbisesini giyinmiş, çok sayıda elmas, yakut ve inci ile süslenmiş bir halde Emirgan Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na kadar Boğaziçi'nden kayıkla bir saat süren yolculuğunda edindiği izlenimleri dile getirmiştir. Büyük Prenses, İstanbul'un mükemmel konumunu seyredilemek için iki gözün yeterli olmadığını yazmıştır.

1872 yılında Rusya İmparatoru II. Aleksander'in kardeşi ve Rus ordusunun generali Büyük Prens Nikolay İstanbul'a gelmiştir. Üst düzey Rus misafir, Sultan Abdülaziz tarafından resmi nezaketin ötesinde çok daha dostane bir şekilde ağırlandı. Maiyetiyle birlikte İstanbul'u gezen Büyük Prens Nikolay, özel ilgi ile kutsal Aya Sofya'yı ve silah deposu olarak kullanılan Aya İrini Kilisesi'ni ziyaret etmiştir.¹⁰

Rus kültürü için Aya Sofya kurulmadan önce Bizanslıların başkilisesi olan Aya İrini Kilisesi'nin kıymeti, 381 yılında bu kilisede yapılan "İkinci Sinod" toplantısında Hıristiyan imanının belirlenip "Büyük İman" açıklamasının burada yazılmasından kaynaklanmaktadır. Ruslar, Ortodoksluk bakımından tarihi ve manevi değeri eşsiz olan bu kiliseye karşı büyük saygı göstermektedir. Hatta 19. yüzyılda, Rusya Dışişleri Bakanlığı Moskova Arşivleri Müdürlüğü nezdinde Aya İrini Kilisesi inşa edilmiştir.¹¹

Mukkades yerleri ziyarete giden Ortodoks Rusların yanısıra Rusya'dan hacca giden Müslümanlar da İstanbul'a geliyordu. Bazı Rus Müslümanları, İstanbul'un farklı semtlerinde ev satın alıp, orada öğrenci ve hacca gidenler, özellikle fakir olanlar için yurtlar yapmışlardır. Varlıklı olanlar ise otellerde kalıyordu. Mahmutpaşa semtindeki "Kırım" adlı otelin sahibi Kırım Tatarlarından olup hem Rusça konuştuğu, hem de Rusların semaverden çay içme alışkanlıklarını bildiği için hacca gidenler arasında çok ünlüydü.¹²

Rus Müslümanları İstanbul'da kalırken en meşhur cami, türbe, makam, tekke ve zaviyeleri ziyaret ediyor, vaizleri dinliyor, selâmlık törenini izliyor, ticaret yapıyordu. Aydın olanları ise, İstanbul'un kütüphanelerinde, okullarında bilgi arıyor, kitap alıyordu. Bazıları sonra hacnâme yazarak görüp öğrendiklerini ve İstanbul izlenimlerini yurttaşlarına aktarmışlardır. Hacıların dönüş yolu da yine İstanbul'dan geçiyordu. Hacca gitmek 4-6 ay sürdüğünden hacıların kalbi ruhsal duygularla dolu olmakla birlikte yurt hasreti çekmeye başlıyordu. Hacnâmelerinde yazdıkları gibi evlerinden ayrılmadan önce onların yaşadığı köy, kasaba anayurt anlamına geliyordu. Ama gurbette birkaç ay geçirdikten sonra anayurdu kast ederken artık tek bir köy değil bütün Rusya imparatorluğu kastediliyordu.¹³

Çok sayıda Rus Müslümanın ziyaret ettiği yerler arasında Nur Osmaniye Camisi'ne yakın bulunan Kazan Tatarlarının tekkesi ile İstanbul'un farklı semtlerinde sayısı çok olan Özbek tekkelere de vardı.

Hacca gidenlerden başka özellikle 20. yüzyılın başında çok sayıda Rus Müslüman İstanbul'a tahsil görmek amacıyla gelmeğe başlamıştı. Tahsil görenler, hemşerilere yardımlaşma

⁹Velikaya knyaginya Aleksandra İosifovna, *Pisma s Vostoka k moyım rodnım. 1859*, Moskva–2009, s. 50-60.

¹⁰Skalon D.A. *Puteşestviye po Vostoku i Svyatoy Zemle v svite velikogo knyazya Nikolaya Nikolayeça v 1872 godu*, Moskva–2007, s. 33-50.

¹¹*Svyataya velikomuçenitsa İrina*, Moskva–2010, s. 103-104.

¹²Sibgatullina A. T. *Kontaktı türok-musulman Rossiyskoy i Osmanskoy imperiy na rubeje XIX-XX vv.* Moskva–2010, s. 66-67.

¹³Sibgatullina A.T. *Kontaktı türok-musulman...*, s. 86-87.

dernekleri kurmuşlardı. Bunlardan ilki 1908 yılında "Rusyalı Müslüman Talebe Derneği" adı altında Kazan Tatarları tarafından kurulmuştur. Bunu takiben 1909 yılında "Kırım Talebe Derneği" teşkil edilmiştir. Bu derneklerin üyeleri, Osmanlının toplumsal ve kültürel hayatına da katkıda bulunuyorlardı. Rusya'ya dönünce İstanbul'da edindiği bilgileri, yurttaşlarını aydınlatmakta kullanıyorlardı.

Rus-Türk ilişkilerinde İstanbul ile ilgili kayda değer başka bir olay da, 1920 yılının sonbaharında, General Vrangel komutasındaki Beyaz Ordu'nun Kırım'dan İstanbul'a gelmesidir. Rusya'da patlak veren iç savaş nedeniyle anayurdunu terk etmek zorunda kalan General Vrangel'in ordusuyla birlikte binlerce sivil de İstanbul'a gelmiştir. 100'den fazla gemiyi tıklım tıklım dolduran mültecilerin toplam sayısı 50-60 bin asker dâhil olmak üzere 150 bine yakındı. Bazı araştırmacıların hesaplarına göre, kara yollarından İstanbul'a varan Rus mülteci akımları da göz önüne alındığında 1920'li yıllarda İstanbul'da 200 binden fazla Rus'un bulunduğu düşünülmektedir.

Birkaç yıl içinde İstanbul'da oturan mülteciler arasında; asker kökenlilerin haricinde bilim adamı, düşünür, yazar, şair, ressam, şarkıcı, baleci, oyuncu, besteci, doktor, mühendisler vardı. İstanbul'a sel gibi akan Rus mülteciler, özellikle bugünkü Beyoğlu semtini doldurup onu âdetâ Rus semtine dönüştürmüşlerdir. Her yerde Rus lokanta, dükkân, eczane, atölye, gazeteci, kitapçı, kütüphane, sirk açılmış ve ayrıca ressam, şair, yazar dernekleri kurulmuştur. Zor geçim koşullarında yaşayan bu insanlar, "Rus Mültecileri Yardımlaşma Derneği'nde" birleşip birbirlerini desteklemekteydi.

Sonraki yıllarda yayınlanan hatıratlardan, anayurdunu terk etmek zorunda kalan mültecilerin çoğunun bu ayrılışın fazla sürmeyeceğine inandığı anlaşılmaktadır. Ancak tahmin edildiğinden çok daha uzun bir süre için İstanbul'da yaşamak zorunda kalmışlardır. Bazıları da ömrünün sonuna kadar Türkiye'de oturup çalışmışlardır. Sonunda çoğu başka yerlere göç eden ve "Beyaz Rus" adı verilen bu Rus mülteciler için İstanbul'da geçirdikleri dönem, bir nevi hayat tecrübesi olmuştur. Kısa veya uzun bir süreliğine İstanbul'da yaşayıp çalışan Beyaz Ruslar, bu şehrin kültür hayatının gelişmesine de katkı yapmıştır.

20. yüzyılın sonunda Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte İstanbul, Rus-Türk ilişkilerinde yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Rusya'dan İstanbul'a gelen turist, bilim adamı, öğrenci ve işadamlarının sayısı giderek artmaktadır. İstanbul'u anlatan kitaplar, Rusya'da büyük ilgi çekmektedir. Son yıllarda hem eski seyahatnamelerin yeniden yayınlandığı, hem de yeni eserlerin yazıldığı görülmektedir. 21. yüzyılda Avrupa ile Asya'yı birleştiren, yüzyıllarca Bizans ve Osmanlı mirasını koruyan İstanbul, böylece yeniden Rusya ile Türkiye'nin tarihi bağlarını pekiştiren bir şehir haline gelmektedir.

KAYNAKÇA

Komandorova N.İ. *Russkiy Stambul*, Moskva–2009

Kudryavtseva E.P. *Ruskiye na Bosfore*. Moskva–2010

Muravyev A.N. *Jitiya svyatih Rossiyskoy tserkvi*, Moskva–2005.

Muravyev A.N. *Puteşestviye ko svyatim mestam v 1830 godu*, Moskva–2006

Petrinin Yu.Yu. *Prizrak Tsargrada*, Moskva–2006.

Rossiyskiye sooteçestvenniki v Turtsii: istoriya i sovremennost, Stambul–2008

Sibgatullina A. T. *Kontakti türok-musulman Rossiyskoy i Osmanskoy imperiy na rubeje XIX-XX vv.* Moskva–2010

Skalon D.A. *Puteşestviye po Vostoku i Svyatoy Zemle v svite velikogo knyazya Nikolaya Nikolayeça v 1872 godu*, Moskva–2007

Svyataya velikomuçenitsa İrina, Moskva–2010,

Velikaya Knyaginya Aleksandra İosifovna, *Pisma s Vostoka k moyım rodnım. 1859*, Moskva–2009

